

24.37x30.04	1/2	עמוד 20	שבת - מקור ראשון	11/2018	65867668-2
גנט - הוצאת ספריסבכור שורו הדר לו - מאת יונתן יעקב - 25910					

מקורי ולא מוכר

פרשנותו לתורה של ר"י בכור שור, מבעלי התוספות, מצטיינת בחיבורים בין פשט לדרש ובין מסורת צרפתית לספרדית ובחידושים פרשניים ייחודיים. למרות זאת זכתה לפחות פופולריות

יוסף קרא ורשב"ם. מתברר שבכור המקרים שבהם הזכיר את שלושתם הוא עשה זאת מתוך מחלוקת עמם והרבה להציב חלופות מפורשות לפירושהם. אף לשונו תקיפה. לדעת יעקבס, ריב"ש נקט לשון כזו כדי להצדיק כתיבת פירושו נוסף על אלה שקדמו לו, והוא עשה זאת מתוך מאמץ מודע לברל את עצמו ולהראות במה הוא שונה (ולעיתים גם משכנע יותר) מקודמיו. שני פרקים ייחד יעקבס לבחינת שני עקרונות פרשניים מוגדרים אצל רשב"ם וריב"ש: עקרון ההקדמה ועקרון ההבטה לאחור. ריב"ש חתר לצמצם את הצורך בשניהם יחסית למה שהציע רשב"ם, וגם בזה בידל עצמו ממנו.

בשער נוסף של הספר ליבן יעקבס שלושה חידושים פרשניים שהם תמצית תרומתו של ריב"ש לפרשנות המקרא. הראשון שבהם הוא "דבימונות ופשט כפול". כלומר, התפיסה ששני פירושי פשט יכולים להיות אמיתיים ונכונים, אכן, כבר רס"ג במאה העשירית בבבל סבר שלכתוב מוגדר יכול להיות יותר מפירוש פשטי אחד, אולם חלפו הורות עד שעמרתו התקבלה, ואף זאת לא במישרין. רבי אברהם אבן עזרא סבר שיש רק פירוש פשטי אמיתי אחד. ריב"ש חידש חידוש של ממש בתהום הזה.

לדעת יעקבס חברו כמה סיבות אפשריות והבשילו את המהלך הזה: תהליך דומה שהתרחש אצל בעלי התוספות בפירושיהם לתלמוד; ניצנים של התקבלות העמדה כבר בספרד אצל גרול המרקקים היהודים שם בימי הביניים, ר' יונה אבן ג'נאח, שכתב על "דבור משתתף לשני עניינים, אחד מהם מה שיבינוהו ההמון, והשני מה שיבינוהו היחידים" (ספר הרקמה, עמ' נה; מצוטט בעמ' 209); השפעה נוצרית בת הזמן והמרחב והשפעת המיסטיקה היהודית שאף היא דגלה ברבימונות של הטקסט.

סיפור כפול שהוא אחד

תרומה נוספת של ריב"ש לפרשנות המקרא היא שימוש במשלים סיפוריים מטיפוס ה"פרבולה", היינו משלים שנועדו להבהיר ולהמחיש את הנמשל. לפי יעקבס, הציע ריב"ש תשעה משלים מקוריים, בשונה מפרשני צרפת עד אז. הוא אימץ תבנית ספרותית שרווחה הרבה במדרשי חז"ל, אולם הגורם המזמן היה השפעה של התרבות הערבית היהודית וככל הנראה גם של הסביבה הנוצרית.

אחד החידושים המשמעותיים ביותר של ריב"ש הוא תשומת הלב לסיפורים כפולים ומשמעותם לשאלת עריכת התורה. סברתו היא שסיפור המסופר בשני מקומות בתורה והמעורר רושם כי מדובר בשני אירועים הוא למעשה ביטוי ספרותי כפול של התרחשות אחת. הסיפורים הנידונים בפירוט הם: 1. הגעת הפלאית של השלף (שמות טז); במדבר (יא); 2. הדוואה הפלאית של המים מן הסלע (שמות יז); במדבר (א); 3. שני מנייני בני ישראל במדבר שתוצאותיהם היו זהות (שמות לח); במדבר (א); 4. המלחמה בחרמה (במדבר יד); במדבר (א); 5. סירובו של משה לשליחותו בשל היותו כבר פה וכבר לשון (שמות ד; שמות ו).

יעקבס ניתח ביסודיות את הטקסטים המקראיים ואת פירושו של ריב"ש בכל היקרות, ואף עמד על כך שחמשת הסיפורים הכפולים באו בשני דגמים: בשלושת הראשונים אירוע מאוחר ניכר כבר טרם התרחשותו; בשניים האחרונים אירוע מוקדם ניכר שוב מאוחר יותר. בשולי הדיון בסיפורים הכפולים דן יעקבס בקצרה ברעיון "העורך והסדרן" שאימץ

מחשובי אסכולת הפשט וראש שושלת רבנים ואמנים. חנן מזל, מה אתה רוצה לומר? 2018, ירושלים

פרופ' יונתן יעקבס כבר ביצר את מעמדו כאחד החוקרים הבולטים והפוריים בדורנו בתחום פרשנות הפשט שנכתבה במאות האחת עשרה-שלוש עשרה, בעיקר בצרפת אך גם בפרובנס ובאשכנז. הספר הנוכחי הוא אבן דרך חשובה במפעלו המחקרי ובחקר מפעל הפרשנות היהודי בימי הביניים והוא דן ביחסו של הפרשן למקורותיו ולעמיתיו ובחידושי הפרשניים.

לטקסט מובנים רבים

בפרק המבוא לספר ליקט יעקבס מעט פרטים על חייו של ר' יוסף בכור שור ובסופו העיר בקצרה על נוכחותו של הפולמוס היהודי הנוצרי בפירושו של ריב"ש. בשער הראשון חנן יעקבס את יחסו של ריב"ש למקורות קדומים: מדרשי חז"ל ותרגום אונקלוס. הוא הראה כי יש הבדל ניכר בין פירושו של ריב"ש לחלקים הסיפוריים בתורה, שבהם נמנע משימוש במדרשי חז"ל, לבין החלקים ההלכתיים שבהם נסמך הרבה על מסורות מדרשיות, כפי שנהג רשב"ם לפניו. כשהתייחס למדרשים נקט ריב"ש כמה גישות, ומסקנתו של יעקבס היא שריב"ש חתר לפתור את בעיית המתח בין פשט הכתובים למדרשי חז"ל. שימוש בתרגום אונקלוס נועד לרוב לביאור המקראות ולא לביאור לשונות התרגום. מעניין יחסו של בכור שור לפרשני זמנו - רש"י, ר'

ר' יוסף בכור שור (ריב"ש) הוא ר' יוסף מאורליאן, מתלמידיו המובהקים של רבנו תם ומחשובי בעלי התוספות, שחי בצפון צרפת במאה השתים עשרה. ריב"ש הוא ראש שושלת משפחת שור שהצמיחה מתוכה לאורך כאלף שנים רבנים, סופרים, מנהיגי ציבור, חוקרים, מלומדים ואמנים. דמות רבנית בולטת בדורות האחרונים באחד מענפי המשפחה, למשל, הוא הרב יהודה מאיר שפירא - ראש ישיבת חכמי לובלין וממציא רעיון הדף היומי שהיה ממנהיגי היהדות החרדית בפולין וכיהן כחבר בפרלמנט הפולני. בענף זה גם צמחה משפחת הרבנים לאו, האחים הרבנים שמואל אבידור הכהן, מנחם הכהן ופנחס פלאי - אביה של הסופרת אמונה אלון, וכן יצחק ארצי, אביהם של הזמר שלמה ארצי ושל הסופרת והמחזאית נאוה סמל. צאצא נוסף למשפחת שור הוא הבמאי והקולנוען הישראלי רנן שור. ריב"ש היה הפרשן הצרפתי הראשון ששילב בחיבורו שיטות פרשנות צרפתיות וספרדיות. הספר שלפנינו עוסק בפירושו לתורה של ריב"ש, המתאפיין בשילוב פירושי פשט, פירושי דרש, גימטריות ורמזים.

7.16x23.76	2/2	עמוד 21	שבת - מקור ראשון	11/2018	65867667-1
גנט - הוצאת ספריסבכור שורו הדר לו - מאת יונתן יעקב - 25910					

ריב"ש, כמו פרשני מקרא אחרים בימי הביניים, במרחב המוסלמי, הביזנטי ואחר כך גם במערב אירופה.

בשער הרביעי דן יעקבס בהשפעת ריב"ש על הפרשנות המאוחרת לו. תחילה עיין בפירושי ר' יהודה החסיד והראה כי אין להוכיח השפעה ישירה של ריב"ש עליו. כשבחן את השפעתו על הרמב"ן הראה שהלה הכיר את פירוש ריב"ש כבר בשבתו בקטלוניה, והתוודע שוב למפעלו הפרשני משעלה ארצה, מצא את פירושו בבית המדרש בעכו ושילב ממנו בפירושו לתורה. לבסוף השווה את תפוצתו בהשוואה עם תפוצת פירושיהם של רש"י, רשב"ם, ראב"ע ורמב"ן.

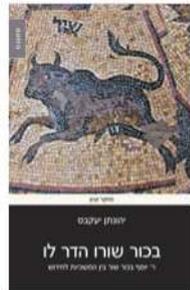
פירוש ריב"ש נפוץ הרבה פחות מפירושיהם של ארבעת החכמים הללו. לדעת יעקבס נבע הדבר מן הפופולריות של פירושי רש"י ורד"ק. במאות השלוש עשרה והארבע עשרה נפוץ פירושו של ריב"ש יותר מזה של רשב"ם, ככל הנראה משום שפירושו של האחרון נתפס כפשט קיצוני, מופרז לטעמים של רבים. בהקשר זה יש לזכור כי מדובר בחברות מסורתיות ואלה שמרניות במהותן. ריב"ש היטיב להכיר בצורכי הציבור ולשלב בפירושו גם מדרשים, ודווקא משום כך יכול היה גם להפליג בחידושו. כותרת המשנה של הספר - בין המשכיות לחידוש - מביעה אפוא היטב את הלקח העיקרי הבוקע מעיוניו של יעקבס.

מבט מפולש פנימה וחוצה

כוחו הגדול של יעקבס אינו רק במה שמצא והביא, אלא בעיקר בשיטות החקר שלו. הספר הוא ספר למתקדמים. יש בו הרבה מובאות מפירוש ריב"ש, שכן אינו זמין לכל אחת ואחד, ובוה העניק יעקבס שירות ידידותי לקורא. קריאה שיטתית בספר כרוכה במאמץ אינטלקטואלי מתמשך, ואני כותב זאת לשבחיו של יעקבס. בעמודים רבים הוא ערך השוואות מדוקדקות ובהן ניתח באזמל דק וחד היבטים לשוניים, סגנוניים, תוכניים, מבניים ורעיוניים. גללו להם ניתוחים סטטיסטיים, וכל אלה מעמידים תשתית מוצקה ואמינה לממצאיו ולתובנותיו.

בשונה מחוקרים בדור הקודם וברור שלפניו, שהתמקרו הרבה פעמים ביחידה הספרותית הגרעינית, היינו ב"דיבור המתחיל", יעקבס ניתח את פירוש ריב"ש ניתוח כמותי ואיכותי, הרבה בעיונים בין מבעים שונים שלו באותה סוגיה, אך בעיקר ערך השוואות מפרות ומעניינות בין דבריו לדברי עמיתיו הפרשנים. התוצאה היא מבט מפולש פנימה וחוצה, המניב הרבה יותר תובנות עומק.

ספרו של יעקבס הוא אבן דרך במפעל מחקרי שיטתי ועקיב, והוא מרים תרומה איכותית לא רק להכרת פירושו של ריב"ש ולייחודו אלא גם לשכלול ארגו הכלים של החוקר. דווקא בשל כל מעלותיו ראוי היה הספר לעריכת לשון מוקפדת ואיכותית יותר.

בכור שורו הדר לו
 ר' יוסף בכור שור בין המשכיות לחידוש
 יהונתן יעקבס
 מאנגס, 2017, 351 עמ'